

BİR HATT-I HÜMÂYUN YENİÇERİ TARİHİNİ ÖZETLEMeye YETER Mİ?

Ahmet YÜKSEL *

Özet

Bu çalışmaya temel teşkil eden Hatt-ı Hümayun; Sultan II. Mahmud'a (1808-1839), ayrıca 1815 senesine aittir. Hatt-ı Hümayun'da birbirinden farklı iki hadise den bahse dilmektedir. Bunlardan ilki Yeniçeri Ocağı'nın Bektaşilikle olan münasebetine dair izler taşırken, diğeri imparatorluktan kopma emelinin peşine düşen Rumların istiklallerini kazanma yolundaki ilk kıpırdanışlarının Yeniçerilerde ve devlet merkezinde uyandırdığı akislere ilişkindir. Hatt-ı Hümayun'un böyle bir çalışmaya konu olması ise; söz konusu hadiselerin aktanmından ziyade, Yeniçerilerin; onlar karşısındaki girift tavırlarına, tarihe kanşmazdan yaklaşık 10 sene evvel geldikleri noktaya ve bilhassa gittikleri sonun kaçınılmazlığına bir kez daha şahit olabilmekten mühlendir.

Anahtar Kelimeler

II. Mahmud, Yeniçeriler, Bektaşilik, Rum Meselesi

IS A HATT-I HÜMÂYUN ENOUGH TO SUMMARIZE THE HISTORY OF JENISSARY?

Abstract

The basis of this study, the Hatt-ı Hümayun (the own writing of the Ottoman Sultan), belongs to Mahmud II's (1808-1839) and the year of 1815. Two different events are mentioned in the Hatt-ı Hümayun. The first one had some tracks concerning the relation of the Jenissary Association with the Bektashi order and the other is the first movements of the Rums on the way of gaining their independence with the aim of seperating from the Empire and its reflections over the the Jenissaries and the center of the government. The existence of the Hatt-ı Hümayun in such a study based on the complicated attitudes of the Jenissaries, the point that they had reached 10 years before they disappeared and unfortunately witnessing their inevitable collapse once more.

Key Words

Mahmud II, The Jenissary, The Bektashi order, The Rum Problem

* Arş.Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı. ahmetarih@hotmail.com

GİRİŞ: YENİÇERİLER VE BEKTAŞİLİK

Hadiselere geçmeden önce hakkında birkaç söz söylenilmesi gereken mevzu vardır ki Yeniçeri Ocağı ile Bektaşilik arasında tesis edilmiş olan yakın münasebet bunların başında gelir. Rumeli'deki ilk Osmanlı yayılmasından itibaren fetihlerin devamının daimî ve muvazzaf bir ordu ile mümkün olacağını anlaşılması üzerine I. Murad zamanında teşkil olunan Yeniçeri Ocağı'na¹ Bektaşiliğin hangi tarihte girmiş olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Yeniçerilerin Bektaşilikle alâkaları, ocaklarının kaldırılışına kadar sürmüştür. Bazı kaynaklar Yeniçeri Ocağı'nın teşekkülünde Hacı Bektaş Veli'nin bizzat etkili olduğunu iddia etseler de ocağın kuruluş tarihi ile Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem arasında bir uyumsuzluk olduğu Osmanlı kaynaklarından (özellikle Âşıkpaşazâde Tarihi'nden) hareketle ortaya konulmuştur. Dolayısıyla Yeniçeri Ocağı ile Bektaşilik arasında bir bağın olduğunu, ancak bu bağın Hacı Bektaş Veli'den sonra ortaya çıktığını söylemek yerinde olacaktır.² A. Y. Ocak'a göre; Yeniçeri Ocağı'nda Hacı Bektaş inancı rastlantısal biçimde bir Kalenderî-Bektaşî temeli üzerine kurulmuştur.³ Rastlantı noktasında Ocak'la hemfikir olan Hasluck da; Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu ile ilgili olarak Hacı Bektaş'ın adına bağlanan söylenceyi; onu kendilerinin "pir"i, tarikati da ruhanî dayanakları gibi görenlerin Yeniçeri Ocağını bu tarikata bağlı tutmaya yönelik bir "kurgu"su olarak kabul etmiştir.⁴ Melikoff ise böylesi fetihlerin gerçekleştiği, her şeyin sultanın adına ve onun iradesi ile olduğu bir dönemde Hacı Bektaş adının Yeniçeri Ocağı'na bağlanışını Bektaşîlerin bir "kurgu"su saymanın, Osmanlıların ağırlığını ve hanedanın elinde bulundurduğu yapıcı gücü küçümsemekten başka bir şey olmayacağı görüşündedir.⁵ Aslında devrin özelliklerine şöyle bir göz atınca meseleye dair daha sağlıklı tespitlerde bulunmak mümkün olacaktır. Şöyle ki, 13. yüzyılda kurulan her yeni sınıfın, yaşamış ve geçmiş ya da hayalden doğmuş erenlerden birini kendisine pir sayması fütüvvet temellerindedir. Osmanlı Devleti'nin ilk temsilcileri de fütüvvet yolundandı. Bu nedenle fütüvvetin seyfi (kılıçlı) kolunun teşkilatlanması sonucu ortaya çıkan Yeniçeri Ocağı da Hacı Bektaş Veli'yi kendisine pir seçmişti. Buradan hareketle Yeniçeriler, ocaklarına *Hacı Bektaş Ocağı* adını verdikleri gibi kendilerini de *Hacı Bektaş köçeği* diye tanıtmaktan övünç duymuşlardır. Bektaşilikle artan ilişkilerinden sonra zamanla Yeniçeriler; *Taife-i Bektaşîye*, *Gürûh-ı Bektaşîye*, *Zümre-i Bektaşîyan*, *Ocağ-ı Bektaşîyan* şeklinde anıldıkları gibi ordudaki rütbelere de *silsile-i tarik-i Bektaşîyan* şeklini almıştır. Yeniçeri Ağası'na da *Ağa-yı Bektaşîyan* adı verilmiştir. Yeniçerileri sevmeyen, onların zorbalığa varan hareketlerini tasvip etmeyenler ise, onlar için

¹ Ocak hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", *MEB.İ.A.*, XIII, Eskişehir 1997, s.385-395.

² Meselenin kısa bir tartışması için bkz. Kemal Daşcıoğlu, "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy.34, Ankara 2005, ss.307-315.

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s.211-212 vd.

⁴ F.W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, 2 c., Oxford 1929 (Clarendon Press), s.489-93'ten naklen İrene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev: Turan Alptekin, İstanbul 1998, s.136.

⁵ Melikoff, *Hacı Bektaş...*, s.136.

Gürûh-ı Bektaşîyan tabirini kullanmışlardır. Bu da gösteriyor ki; Yeniçerilik, halkın gözünde Bektaşîlik demek olmuştur.⁶

İlber Ortaylı, Bektaşîlik ritlerinin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Yeniçeri ocağının piri olması hususunun ve geleneğin dışında; Yeniçerilerin Bektaşîlik görüş ve ayinleri ile ne derecede yakın alakaları olduğunun hale ne trafıca ve ikna edici bir biçimde ortaya konmuş olmadığı iddiasındadır. O'na göre; son devirde Bektaşî derviş ve babalarının bazılarının Yeniçerilerle yakın gündelik ilişkisi olmuştur; ama bu, ocağ'a mensup asker ve zabitanın bu tarikat ve onun tekkelileriyle ne kadar yakın ilgisi ve aidiyeti olduğu konusundaki temel soruları cevaplamaya yetmez.⁷ Nitekim Suraiya Faroqi de Yeniçeriler ve Bektaşîler arasındaki ilişkiye dair elde bulunan belgelerin yok denecek kadar az olduğuna dikkat çekmektedir.⁸ Öte taraftan Ahmed Cevdet Paşa, Bektaşî Babalarının Yeniçeri birliklerine vaizler olarak eşlik etmiş olduklarını, Hacı Bektaş'ın resmî bir temsilcisinin sürekli olarak 94. ortanın⁹ kışlasında yaşadığını, bu temsilcinin tarikatın başındaki şahıs tarafından atandığına İstanbul'a gelerek düzenlenen bir törenle Yeniçeri Ağ'a'sı tarafından kendisine taç giydirildiğini kaydetmiştir.¹⁰

Velhâsıl, Yeniçerilerin Bektaşî tarikatı ile olan ilişkilerinin boyutlarını tam mânâsı ile ortaya koymanın güçlüğü her ne kadar ortada ise de tarikatın ocak içerisindeki etkisinin yadsınamayacak bir derecede olduğu da aşikardır. Mesela Yeniçeri birliklerinin bir üyesi olarak yazılan her bir askerden Hacı Bektaş Yolu'na iman yemini alınmıştır.¹¹ Yine Yeniçerileri etkileyen pek çok Bektaşî sembol ve motifi olmuştur: Yeniçerilerin harbe giderken Bektaşî gülbanklarını (dua-ilahi) tekrar ettiklerinden, yanlarında taşıdıkları cönk defterlerinde Bektaşî büyüklerinin menkıbelerini anlatan çok sayıda velâyetnamenin de yazılı olduğundan bahsedilmektedir.¹²

I.ESKİ ÂDET, YENİ RİCÂL

Başta Sultan olmak üzere Şeyhülislam, Sadrazam ve Yeniçeri Ağası gibi imparatorluğun en ileri gelen dört isminin söz konusu Hatt-ı Hümayun'daki hadiselerinde kendisini bütün çıplaklığıyla gösteren Yeniçeri zorbalığı karşısında ne deno kadar sessiz kaldıklarını anlayabilmek için; öyle çok fazla kaynak taramasına ge-

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, Ankara 1984, s.144; John Kingsley Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, İstanbul 1991, s.85; Daşcıoğlu, "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", s.3.

⁷ İlber Ortaylı, "Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi", *OTAM*, sy.6, Ankara 1995, s.282.

⁸ Suraiya Faroqi, *Anadolu'da Bektaşîlik*, İstanbul 2003, s.82-83.

⁹ Orta; Yeniçeri teşkilâtında bölük/tabur yerinde kullanılan bir tâbirdir. Yeniçeri ortalarının sayısı zaman zaman artmış, son zamanlarda ise 196'ya kadar çıkarılmıştır. Ortaların mevcudu azalmış ve çoğalmış olduğu halde 196 adedi nihayete kadar sabit kalmıştır. İlk zamanlarda her Yeniçeri ortası; altmış, yetmiş kişiden müteşekkilen daha sonraları bu sayı yüze kadar çıkarılmıştır. Ortalarının her birinin ayrı ayrı bayrakları ve ortalarına mahsus âlâmetleri olmuştur. Bkz. Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s.730; Uzunçarşılı, *...Kapıkulu Ocakları*, s.155-56.

¹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, XII, (Üçdal Neşriyat), İstanbul 1966, s.234-235.

¹¹ Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, s.86.

¹² Osman Eğri, "Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik", *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, V/10, Ankara 1999, ss.173-196.

rek duy madan mevzubahis hadiselerden sadece birkaç ay evvel yaşanmış, daha doğru bir ifade ile Yeniçerilerce yaşatılmış, Ahmed Cevdet Paşa tarafından da bir güzel kaydedilmiş olayları hatırlatmak, çalışmanın sonuna kadar da onları zihnin bir kenarında tutmak elzemedir. Aksi takdirde, Yeniçeriler karşısında devlet ricalinin içerisine düşmüş olduğu korkuyu anlamak çok kolay olmayacaktır.

Bu izahattan sonra sözü Ahmed Cevdet Paşa'ya bırakmanın zamanı geldi. Kendisi, Hatt-ı Hümayun'daki olayların yaşandığı 1815 senesine dair hadiselerden bahsederken merkezî otoritenin tesisi için Yeniçeri Ağası Seyit Mehmet Efendi'nin asi Yeniçerilere ve ustalarına¹³ karşı girmiş olduğu mücadeleye de yer ayırmıştır. Buna göre; Ağa asileri birer bahane bularak ortadan kaldırmakta, bir kısmını idam ettirirken, bir kısmını da boğdurmaya niyetiyle zindana attırmaktadır. Bunun üzerine sıranın kendilerine gelmekte olduğunu düşünen öteki ustalar Ağa aleyhine birleşip, bir isyan hareketine hazırlanmışlardır. Bu doğrultuda Ağa'nın yanına varıp, yoldaşlarının zindandan çıkarılmasını talep ettiklerinde cesur bir adam olan Seyit Mehmed Efendi onları azarlamıştır. Bundan dolayıdır ki zorbalardan bir kısmı Ağa'nın yakasından tutarak, onu Ağa Kapısı'na¹⁴ doğru götürmüşler, diğerleri de zindandaki mahpusları çıkarmışlardır. Sadrazam Hürşit Paşa bu hareketten vazgeçmeleri için zorbalara haber gönderdiğinde, Yeniçeriler kendisinden Ağa'nın azlini isteyeceklerdir. Bunun üzerine Sadrazam, Tophane Ocağı'na haber yollayarak zorbalardan yola getirilmesi için onları Ağa Kapısı'nı basmaya teşvik etmişse de ricalden bazıları bunu geciktirmişlerdir. Durum Padişah'a aks edince "böyle birtakım rezillerin zoruyla, Ağa'nın azli caiz olmaz. Böyleleri belalarını bulur" diyecektir. Tam da bu sırada eşkıya Yeniçeriler, Ağa Seyit Mehmed Efendi'yi öldürmüşlerdir.¹⁵ Bu olay da Hürşit Paşa'nın gösterdiği gayretler yeterli görülmediğinden, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi de hiç bir gayret göstermediğinden azledilmişlerdir.¹⁶ Bu yaşananlardan sonra Mehmed Emin Rauf Paşa¹⁷ Sadaret'e, Zeynelâbidin Efendi¹⁸ de Şeyhülislamlık makamına getirileceklerdir. Yeni Ağa olarak kimin tayin olunduğu ise maalesef tespit edilememiştir.

¹³ Usta; Yeniçerilerin küçük zabıtlarından birinin unvanıdır. Her ortanın ayrı ayrı ustası vardı. Ustanın vazifesi aşçıbaşlıktı. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, III, s.552.

¹⁴ Ağa Kapısı: Yeniçeri ağalarının bulunduğu resmî daireye verilen addı. Kapı; zamanında resmî daire demek olduğu için Ağa Kapısı da Ağa Dairesi demektir. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, I, İstanbul 1993, s.23.

¹⁵ Bu vakianın tarihi Sicil-i Osmanîde Şubat 1815 olarak kaydedilmiştir. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, III, Yay. Haz: Nuri Akbayar, İstanbul 1996, s.953.

¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, (İlgi Kültür Sanat Yayıncılık), İstanbul 2008, s.281.

¹⁷ Abdurrahman Şeref Efendi, o meşhur "Kallavi Hikâyesinin" başkahramanlarından olan Mehmed Emin Rauf Paşa'nın ağırbaşlı, bilgili, çok tecrübeli, onurlu, gayet tutucu, ancak cesaretsiz bir kimse olduğundan bahseder. 35 yaşlarında iken defterdarlıktan vezirlik rütbesi ile birden bire sadrazam olduğunda ıslahat ve ilerleme taraftarı ve devletin nizamlarının yenileştirilmesine hevesli görüldüğünden, Yeniçerilerin taraftarlığını yapan Hâlet Efendi'nin kin ve düşmanlığına hedef olarak 1817'de azl ve Sakıza sürgün edilmiştir. Sonra affolunarak 15 sene Anadolu'da eyaletlerde (vali olarak) dolaşmıştır. Sadrazam Reşit Mehmed Paşa Konya Savaşı'nda Mısır askerine esir düştüğünde Mehmed Emin Rauf Paşa 1832 tarihinde Sultan II. Mahmud'un ölümüne kadar, yani altı buçuk sene süreyle ikinci defa sadrazamlığa getirilecektir. Rauf Paşa, akıllılığı ve ağırbaşlılığı ile Abdülmecid Han'ın yanında da itibarını bir kat daha arttıracak, yeni Sultan ne zaman sıklıkla paşayı sadrazamlığa getirecektir. Ölüm tarihi 1859 olan Mehmed Emin Rauf Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri ile ilgili daha fazla bilgi, ayrıca Kallavi hikâyesi için bkz. Abdurrahman Şeref Efendi, *Tarih Musahabeleri*, Ankara 1985, s.7-10.

¹⁸ (Seyyid Mehmed) Zeynelâbidin Efendi Nakib-ül-Eşrâfıktan ma'zul bulunduğu sırada, 22 Mart 1815 tarihinde Şeyhülislam tayin edilmiştir. 2 sene, 10 ay, 6 gün kaldığı bu makamdan "Softalar Vakası", "Vaka-i Mum" veyahut "Mum Gavgası" gibi

İşte böylesi bir hadiseden sonra, kanaat o ki; bu çalışmaya konu olan olayların seyrinde, yenilenen bu ricalin yenilenemeyen Yeniçerilerden neden o kadar sindiklerini anlamak daha da kolaylaşacaktır. Ayrıca III.Selim ile Alemdar Mustafa Paşa'nın katledilmeleri de II.Mahmud ve Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa'nın karşılardaki tehlikenin boyutlarını anlamalarına, onlardan neden bu kadar çekindiklerini de açıklamaya yardımcı olacak yakın tarihli örneklerden diğer birkaçıdır. Bütün bu açıklamalardan sonra nihayet zikrolunan hadiselerin aktarımına geçmek, bu sayede şimdiye kadar izahına gayret edilen birçok hususu çalışmanın akışında daha açık ve canlı bir şekilde takip edebilmek mümkün olacaktır.

II. YENİÇERİ KİŞİSİNDE BİR BEKTAŞÎ BABASI

Yeniçerilerin maaşlarını dağıtmak için tertip olunan 1815 senesine ait bir mevacip¹⁹ merasiminden sonra Şeyhülislam Efendi, Sadrazam ve Yeniçeri Ağası, Sultan II.Mahmud'un huzuruna çıkmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun en tepesindeki isimlerden dördü böyle bir araya gelince konu elbette devlet meseleleri olacaktır. Nitekim aralarında süren sohbet esnasında söz Yeniçeri bölüklerinden 99'un kışlasında²⁰ ikâmet etmekte olan İranlı Bektaşî Haydar Baba'ya gelmiştir. Haydar Baba'nın o sıralar Osmanlılar ile harbe tutuşmuş olan İranlılara²¹ casusluk hizmetinde bulunduğu iddia ediliyordu. İddiadan da öte bizzat görülmüştü, hem de Şeyhülislam Efendi tarafından. Onun anlattıklarına bakılırsa, Haydar Baba denilen şahıs daha önce kendileri sefaretıyla İran'a gittiğinde o ülkenin vekilleriyle anlaşma yaparken görülmüştü. Dolayısıyla onun Osmanlı ülkesine gelip, "sûret-i hakdan" görünerek kışlalarda eğlenmesi yalnızca İran'a casusluk etmek ve ortalığı fesada vermekten başka bir şey değildir. İşte söz konusu sohbet esnasında Haydar Baba'nın İran casusu olduğu ve diğer İranlılar gibi ülkesine gönderilmesi gerektiği Yeniçeri Ağası'na uzun uzadıya anlatılmıştır. Ağada toplantının hemen ardından bir yolumu bulup, Haydar Baba'yı huzuruna çağdırttıktan sonra Bâbîâlî'ye göndermiştir. Tevkif olunmasına gerek duyulmaksızın ivedilikle İran'a gönderilmesinin uygun olacağını da ilgililere iletmıştır. Bunun üzerine Bâbîâlî'den derhal Şark Or-

isimlerle meşhur hadiseden sonra, 1818 senesinde azledilmiştir. (Şeyhülislam Efendi'nin hayatı ve ayrıca "Mum Gavgası" ile ilgili olarak bkz. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, (Osmanlı Devlet Erkânı)*, V, İstanbul 1971, s.151). Ahmed Cevdet Paşa, Zeynelâbidin Efendi'nin kendisinden önce azledilen Dürrizade Efendi'nin yerine itimasla Şeyhülislamlık makamına gelmiş olduğundan yerini doldurmadığını kaydetmiştir. Bu nedenle de büyük ulema tarafından daima küçük görüldüğünden bahsetmektedir. Bkz: Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s.288.

¹⁹ Mevacip; Yeniçerilere verilen maaş, aylık yerinde kullanılır bir tâbirdir. Bunun yerine daha çok "ulûfe" tabiri kullanılmıştır. Mevacip üçer aylığı bir arada olmak üzere verilir ve bunlara "masar, recec, lezez ve reşen" denilirdi. Mevacip merasimle dağıtılırdı. Yeniçerilerin mevacibi Divan-ı Hümâyunda, kapıkulu ocaklarından olan diğer askerlerinki ise ya kendi kışlalarda veya Sadrazam divanında tevzi olunurdu. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, II, s.495.

²⁰ Yeniçerilerin 99. ortası veya bölüğü Hacı Bektaş şeyhinin ocak nezdindeki vekiline mahsustu. 1591 senesinde şeyh ile birlikte sekiz Bektaşî dervîşi 99. ortaya alınarak Şehzade Camii yakınındaki Yeni Odalar'da kalmaları sağlanmıştı. Hükeşan denilen bu duacı bölüğünün vazifesi; sabah ve akşam ordunun selâmet ve muvaffakiyetine dua etmektir. Bektaşîlerin simgesi olan teber (iki başlı balta) bu orta tarafından da simge olarak kabul edilmiştir. Bkz. Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Çev: Derin Türkömer, İstanbul 2008³, s.157.

²¹ 18.yüzyılın sonundaki siyasal gelişmeler İran'da yeni bir hanedanı, Kaçarları iktidara getirmiştir. Bu iktidar 1794'ten 1925'e değin ülkenin başında kalacaktır. 1795'te, Fetih Ali Şah tahta çıkacaktır. 1815'ten sonra Rusların itelemesiyle, Fetih Ali Şah, doğuya doğru ödümler elde etmek ister ve Irak'a saldırılarda bulunur. Bkz: Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa)*, II, Çev: Server Tanilli, İstanbul 2002, s.34.

dusu Seraskeri Rauf Paşa'ya, Haydar Baba'nın kendisi tarafına ulaştırılmak üzere bir tatarla teslim olunarak İstanbul'dan yola çıkarılmış olduğu haber verilmiştir. Haydar Baba'nın durumuna dair karar da Rauf Paşa'nın iradesine bırakılmıştır, buna göre; Paşa, Haydar Baba'yı ya İran'a gönderecek ya da Erzurum'da tevkif edecekti.

Görüldüğü üzere, Bektaşî Babası hızlı bir askerî-bürokratik çalışma neticesinde Yeniçeri kışlasından kaçırılmıştır. Peki devletin en tepesindeki makamlar niçin böyle bir koşuşturmaya ve telâşe içerisinde bu kaçırma hadisesine girişmişlerdi? Emretselerdi de birkaç Yeniçeri, Baba'nın koluna girip, onu huzurlarına getirirse, aynı usul üzere de İstanbul'dan uzaklaştırılsa ne olurdu? Yeniçerilerin hadisenin akışında sergileyecekleri tavır bu soruları cevaplamaya yetecektir. Esasında Yeniçerilerin daha evvelki zorbalıklarına bakılarak da bu sorulara cevaplar üretilebilir. Ancak söz konusu hadiselerin seyrinde Yeniçeri teşkilatının kuruluş gayesinden ne kadar uzaklaştığına, kaldırılmasının neden gerekli, Sultan II. Mahmud'un da bunda niçin o kadar ısrarcı olduğuna ve Bektaşîlikle olan yakın ilişkilerinin varmış olduğu noktaya ilişkin bazı örneklerle, kaldırılışının arifesinde bir kez daha şahit olabilmek gayesinden hâsıl olan esinti, bu yâşananların satırlara dökülmesinin de başlıca nedenini teşkil etmiştir.

Haydar Baba'nın İstanbul'dan sürgün edildiği haberi kışlalarına ulaştınca başlayan homurdanmalar Yeniçerilerin alınan karardan neden memnun olmadıklarını, aynı zamanda kararın neden bu kadar hızlı bir bürokratik manevra ile icraya konulduğunu açıklamaya yetecektir. Zaten Yeniçeri kışlalarındaki büyük hareketlilik de bundan sonra başlayacak, hemen aralarından seçilen kırk elli kadar Yeniçeri ustası Ağa Kapısı'na gelip dayanacaktır. Niyetleri, Haydar Baba'ya yapılan muameleden duydukları memnuniyetsizliği ifade etmek, sürgün edilmesine dair bir de makul cevap alabilmektir. Anlaşılan o ki; casusluk faaliyeti içerisinde bulunuyor olması Baba'larının İstanbul'dan sürgün edilmeleri noktasında Yeniçeriler için tatmin edici bir gerekçe oluşturmamıştır. Oysa Osmanlı tarihinde casusluğu sabit olan şahsın hayatını sürdürme bilmesi çok olağanüstü şartlar dâhilinde ancak mümkündür. Yoksa Yeniçeriler Haydar Baba'nın casus olduğuna dair söylentileri II. Mahmud'un oldukça gizli olarak sürdüreceği bir mücadelenin zeminindeki hafif kıpırdanışlardan birisi olarak mı değerlendirmişlerdi? Üstelik casusluğa dair söylentiler sultandan değil, ulemanın en tepesinden süzülüp gelmişti, tabii bunun Yeniçeriler için bir öremini yoktu. Onlar için önemlilik makamda değil, kendi bildiklerine veya inandıklarına uygun olup olmamakta idi. Velhasıl, Yeniçerilerin akıllarına yatmayan veya akıllarının yatmadığı her meseleye dair artık herkesten sorabilecek yetkeyi kendilerinde bulmaya başlamaları, Yeniçeri zorbalığı/eşkıyalığı diye ayyuka çıkan olguyu dolguda herhangi bir eksikliğe yer bırakmayacak boyutlara ulaştırdı.

Ağanın onları tatmin edecek bir cevap bulabilmek için bütün ikna kabiliyetini ve edebî marifetlerini ortaya koymaya çalışması da zorbalığa açık davetiye, çare-

sizliğin de koyu alame tidir: “Haydar Baba denilen adam bir İranlı ve İranlının İstanbul'daki casusu idi. Zaten İranlı ile Osmanlı arasında var olan savaş halinden dolayı İranlılar İslam askerine kurşun atmaktadırlar. Halböyle iken bu tarz adamların İstanbul'da durması caiz midir? Bilhassa Padişah'ın ocağı olan Yeniçeri kışlasında ikamet etmesi hiçbir şekilde caiz değildir. Dolayısıyla böyle bir adama sahip çıkılmasının uygun görünür bir tarafı yoktur.”

Yeniçeri Ağası'nın bu sözlerine karşın ustalar hiç çekinmeden “İranlı olsa bile, bu adamın kendileri açısından Bektaşilikte saygı duyulacak bir konumda bulunduğu ve bir vakitten beri kışlalarında ikamet etmiş olması münasebetiyle onun hakkında münasip görülen muamelelerin de hazmedilecek bir tarafının olmadığını ifade edeceklerdir. Dolayısıyla bundan sonra kışla içerisinde oturup kesinlikle taşraya çıkmamak üzere, Haydar Baba'nın kışlaya iade edilmesinde son derece ısrarlı olduklarını ayan beyan dile getirmekten de geri durmamışlardır.²²

III. ŞEYHÜLİSLAM VE SADRAZAMIN MESELEYE YAKLAŞIMLARI

Ustalarla gerçekleşen bu konuşmanın ardından Yeniçeri Ağası durumu başyazıcısı ile Bâbiâli'ye iletacaktır. Bâbiâli'nin cevabı ise; bir sonraki gün (Pazartesi) Şeyhülislam Dairesi'nde²³ meclis günüdür²⁴, orada Şeyhülislam Efendi ile söyleşilip gerekli olan cevap kendisinden alınarak Ağaya iletilecektir, şeklinde dir. Lakin ertesi gün Şeyhülislam Dairesi'nde meclisin toplanmasını beklemeden Şeyhülislam Efendi ile Sadrazam bir araya gelmişlerken Yeniçeri Ağası'nı da yanlarına çağırıtacaklardır. Ağanın davete icabetiyle Şeyhülislam Efendi meseleye dair görüşlerini kendisine bir kez daha ayrıntılı bir şekilde izah edecektir. Söze, yine Haydar Baba'nın casusluğunun saptanmışlığından bahisle başlayacaktır: “Onun kışlalarda eğlenmesi İran'a casusluk ve ortalığı fesada verme amacından başka bir şey değildir. Zaten İranlılar Osmanlılara harp ilan ederek İslam hudutlarını tecavüze yeltenmekte, Müslümanlara kurşun sıkmaktadırlar. Üstelik İran milleti Osmanlılarla beraber bütün Müslümanlara karşı ihanet ve kötü işler etme konusunda kâfirlerden daha fenadırlar. Hatta esir edilen kâfir kadınlarını cariye tutmak uygun ise de; bu, İranlıların kadınları için şer'an caiz olmayan bir husustur. Halböyle iken şimdi o milletin mensubu olan “herifi” yanınızda barındırmak, gelsin

²² BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.

²³ Şeyhülislamın, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 senesine kadar müstakil daireleri yoktu. Bu tarihe kadar Şeyhülislamlar kendi sahasına giren işleri oturmakta oldukları konakların selamlık kısmında görürler veya ayrı bir yer kiralayarak emrindeki memurlar ile beraber orada hizmetlerini devam ettirirdi. İşte Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında sonra kumanda merkezleri olan Ağa Kapısı Şeyhülisamlığa tahsis edilmiştir. (Bkz. Murat Akgündüz, *Osmanlı Devletinde Şeyhülislamlık*, İstanbul 2002, s.104-105.) Dolayısıyla, gerek ilgili vesikada, gerekse 1826 senesinden evvelkilerde geçen “Bâb-ı Meşihat”, “Bâb-ı Vâlây-ı Fetva” veya “Bâb-ı Fetvâ-Penâhi” tabirlerinden kasıt Şeyhülislam'ın ikâmet etmekte olduğu konaktır. Bunu yukarıda Şeyhülislam Dairesi olarak yazmaktaki gaye ise sadece onun resmî tarafını vurgulamak içindir.

²⁴ “Huzur Muhakemesi” veya “Huzur Murafaası” da denilen söz konusu toplantılar haftada iki defa, Cuma ve Çarşamba günleri yapılmaktayken; Cuma namazı münasebetiyle murafaa vakti pek dar olduğundan murafaanın Perşembe ve Pazartesi günleri olmasına karar verilmiştir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, Ankara 1988³, s.211-212.

yine bizle eğlensin demek Yeniçeri Ocağı'na yakışır bir şey olmadığı gibi, şer'an da buna müsaade edilmesi katiiyen mümkün değildir.”

Şeyhülislam Efendi'nin böylesi kesin ve keskin sözlerinden sonra Sadrazam da Yeniçeri Ağa'sına aynı şekilde cevap verecektir. Meclis dağıldıktan sonra Bâbîâli'ye dönlüdüğünde Haydar Baba'yı Rauf Paşa nezdine götürmekle vazifeli tataran gelen bir tezkire Tatar Ağası tarafından Sadrazam'a iletilmiştir. Tatar, tezkiresinde; yolculuk esnasında çok şiddetli bir şekilde hastalanan Haydar Baba'nın vücudundan kan zuhur etmiş olduğundan, bu sebeple Eskişehir yakınlarındaki Günyüzü Menzilhanesi'nde kendisinden geçmiş bir vaziyette yatıp kaldığından ve hastalıktan kurtulduğu vakit tekrar yola koyulacaklarından bahsetmekteydi.²⁵

IV. YENİÇERİ CEPHESİNDEKİ GELİŞMELER

Haydar Baba'nın Erzurum'a uzanan yolculuğunun seyrindeki gelişmeler bu yönde iken gelen istihbarî bilgilere göre Yeniçeri Ocağı'ndan yükselen sesler hiç yabancı değildir: Geceleyin hızlı hızlı hareket eden o bilindik ayak/yemenî sesleri, sanki müptelası olunan bir hareketin hazırlıkları içerisinde dir. Haydar Baba'nın Bektaşîlik anlayışına göre manevî evladı olan ve hala onun serbest bırakılması emeli peşinde koşan birkaç Yeniçeri ustası Şeyhülislam divanından sonraki gün, yani Salı günü *“bu hususda bazı söyleyeceğimiz var”* diyerek diğer ustaları ve ocaklıları öteden beri bir toplantı salonu ve her karşı çıkış eylemlerinin ilk hareket noktası olarak kullanmaya alışkın oldukları Orta Cami'ye toplayacaklardır. Gaye; Haydar Baba meşalesini meydana koyup, diğer ocak efradını da kendilerine yudurarak, topluca Ağa Kapısı'na dayanma arzularını dile getirmektir. Ağa Kapısı'nda; meselenin muhatabı Bâbîâli'dir şeklinde bir not ile karşılaşabilme ihtimalini de göz önünde bulundurmuş olacaklar ki ikinci istikametlerini Bâbîâli olarak belirlemişlerdir. Neticede böyle kalabalıklarla muhataplarının içlerine kadim korkudan salınacak, bu sayede Haydar Baba'nın salıverilmesi sağlanılabilecekti. Lakin olayın plan kısmını tertiple fazlaca meşgul olduklarından gün akşam olacaktır. Bu nedenle o gün için istediklerini gerçekleştirebilecek vakti bulamayacaklarına kanaat getirerek planın uygulanmasını bir sonraki güne bırakacaklardır.

Ancak içlerinden yirmi otuz kadar Yeniçeri ustası ve odabaşısı²⁶ Haydar Baba ile ilgili isteklerine dair ne yönde bir cevap verilmiş olduğunu sual etmek için Yeniçeri Ağası'nın huzuruna çıkacaklardır. Ağa da Şeyhülislam Efendi'nin meseleye dair fetvasını kendilerine ileticektir: *“Bu herifi istishâb itmek şer'an vedyâ neten câiz*

²⁵ BOA, Hatt-ı Hümayun, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.

²⁶ Yeniçeri kışalarna oda denilmekteydi. Yeniçerilerde her orta veya bölüğün oda denilen birer kışası vardı: Eski ve yeni odalar içinde tarihte en meşhuru yeni odalar olup, pek çok hadiseler sahne olmuştur. (Bunu çalışmanın ileriki merhalelerinde de görmek mümkündür). Yeniçerilerin yeni odaları Aksaray'da, eski odaları da Şehzadebaşı'nda idi. Askerlik dönemi olduğundan ocak mensupları ilk devirlerde ergen yani bekâr idiler; onun için bunlara mahsus odalar yaptırılmıştı; ilk Yeniçeri odaları Edime'de bulunuyordu. Edime'deki bu odalar İstanbul'un daimi surette merkez olduğu zamana kadar Yeniçerilere mesken olmuştur. Uzunçarşılı, ...*Kapıkulu Ocakları*, s.152-153, 241.

değil imiş, Kitâbu'l-lah'ın ve şer'-i şerîfin hükmü böyle olunca bunun hilâfı lakırdı söylemek elimizden gelmez. Siz dahi bildiğiniz ulemâ'dan sorun. Eğer cevâzına dair bir mesele öğrenir iseniz haber virin... İşte mukîm fetâvâ-yi penâhîdir, böyle cevab virildi."

Osmanlı tarihinde; tam da bu misalde olduğu gibi; işlerine gelmez, akıllarına y atmaz ise Şeyhülislam fetvasının Yeniçeriler için bir anlam ifade etmediği çok zamanlar yaşanmıştı. Nitekim fetva da Yeniçerileri tatmin etmeyecek, içlerinde hala ayak direyenler, farklı öneriler ortaya atanlar olacaktır: Haydar Baba'nın kışlaya girmesine madem müsaade olunmuyor, o zaman Pir Evi'nde²⁷ veya Nerdibânî köyünde²⁸ ikamet etmesine izin verilsin gibi. Yeniçerilerin Haydar Baba'nın serbest bırakılması yönündeki ısrarlarını ortaya koyan bu teklif hem Yeniçeri Ağası hem de konunun diğer muhataplarını terletecek türdendir. Bereket versin ki "ehl-i ırz" Yeniçeri ustalarından birisi Ağa'nın muhtemelen titretecek bir ses tonuyla başlayacağı açıklamadan evvel sözemüdahil olarak şerîatın uygun görmediği bir hususun Bâbîâlî'ye tekrar teklif edilmesinin asla kabul edilmez bir şey olmadığını ifade etmekten çekinmeyecektir. Herhalde Yeniçeri Ağası ile Sadrazamın da düşünüp, bir türlü dile getirme cesareti gösteremedikleri cevap tam da bu idi. Nitekim fetva üstüne söz söyleme cüretinde bulunan Yeniçerilerin çoğu kendi aralarından yükselen bu çıkış karşısında çaresiz dağılmaya başlayacaklardır. Hatta içlerinden dördü beşi kalıp, günah çıkarıncasına Ağaya bazı itiraflarda bulunacaklardır. Güya, Haydar Baba denilen adam onların arka çıktığı birisi olmadığını gibi, kendilerinin orada bulunma sebepleri de patırtıyı seven Yeniçeri ustalarının hatırından başka bir şey değilmiş. Yoksa adam "Acemmiş, Ermeniymiş" bunda kendilerini ilgilendiren bir taraf da yokmuş. Bu sözlerden cesaret alan ayaktaki "ehl-i ırz" ustalardan birisi meselenin fitilini tutuşturup, körüğünü eksik etmeyen Yeniçerileri ihbar etmekten de çekinmeyecektir. Anlattıklarına göre; Haydar Baba'ya arka çıkanlar iki Yeniçeri ustasından başka kimse değildir; çavuş ustalarca götürülüp, hapsolümlükten sonra hadleri bildirilmiş olsaydı mesele bu noktaya kadar gelmezdi: "Devlet öyle bir herifi tard ve nefy itmiş ise bunlar ne kaşurlar? Bunda ocağa dokunur ne vardır ki? ...Nâfile konuşuyorlar." Meselenin başından bu yana Osmanlı uleması, bürokrasisi ve askeriyesinin en tepesinde bulunan şahısların Yeniçeri zorbalığından çekindikleri için sarfına cesaret edemedikleri bu sözleri "ehl-i ırz" Yeniçeri ustası bir çırpıda söyleyivermiştir.²⁹

²⁷ Pir Evi; Nevşehir'e bağlı Hacıbektaş ilçesinin tam ortasında yer alan dergâh hakkında kullanılmakta olan bir tâbirdir. Dergâh, aşevi ve öteki yapılarla Bektaşiliğin merkezi haline gelen Pir Evinin ne zaman kurulduğu ve örgütsel bir bütünlük kazandığı tam olarak belli değildir. Ancak söz konusu gelişmenin; 15.yüzyılda başladığı, Balım Sultan'ın da önemli katkıları ile 16.yüzyılda arttığı tahmin edilmektedir. Pir Evi ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgi için bkz. Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, I, İstanbul 1998, s.443-453.

²⁸ İstanbul'un Tekke, Zaviye ve Hânkahları hakkındaki 1784 tarihli bir vesikada; Üsküdar merkez ve civarı ile Anadolu sahillerine ayrılan bölümde gösterilen Nerdibânî/Nerdübânî (Merdivenli) Köyü'nde Gadni Dede Tekkesinin bulunduğu kaydedilmiştir. (Bkz. Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika, *Vakıflar Dergisi*, XIII, Ankara 1981, s.589). Köy bugün Merdivenköy, tekke de Şahkulu Sultan Dergâhı adını almıştır.

²⁹ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.

V. YENİÇERİLERİN GERİ ADIM ATMASI

Böyle düşünen Yeniçerilerin devletten yana bir tavır sergilemeye başlamaları bile diğerlerinin Haydar Baba'nın serbest bırakılması yönünde ki ısrarlarını kırmaya yetmeyecektir. Nitekim yukarıdaki konuşmaların gerçekleştiği günün gecesi Ağa Kapısı'nın nöbetçisi olan 45. bölüğün ustasından Yeniçeri Ağa'sına gizlice gelen bilgiler muhtemel bir başkaldırı girişiminden dönmüş olduğunu haber verir. Buna göre; o gece-daha öncekiler gibi ilkin-toplanan "yeni odalılar" takımı "eski odalılar"a haber gönderip, onları da kendilerine katılmaya davet etmişlerdir. Ancak eski odalılar eski günlerini -belki de son kez- hatırlatmak istercesine verdikleri cevapla "yeni" zorbalıklara bulaşmak niyetinde olmadıklarını ortaya koyacaklardır: "Biz böyle şeyekarışmayuz. Devlet, bir herifi nefy itmekle bunda ocağımıza ne zarar vardır?" Eski odalılar bu cevabı kendisine yeni odalılar takımından da taraftar toplayacak, "biz de karışmayuz" diyen yeni odalılar asırgruptan peyderpey ayrılmaya başlayacaklardır.

45.ortanın ustası şimdilik anlattıklarından başka bir malumatı olmadığını, bundan sonra da her ne tarz bir bilgi elde edilirse yine gizlice bildirmeye devam edeceğini ifade ederek, huzurundan ayrılınca Yeniçeri Ağası so luğu Bâbiâli' de alacak, o ana kadar yaşanan hadiseleri Sadrazam'a hemen kısaca özetleyecektir. Haydar Baba'nın kendilerine iade edilmesinde hala ısrar eden Yeniçerilerin olduğu, bunların çoğunun Haydar Baba'nın manevî evlatlarından veya onların yoldaşlarından oluştuğu, Ağa'nın özet geçtiği konular arasındadır. Bundan sonra sarf olunacak sözlerden, Yeniçeri Ağa'sının "ehl-i irz" ustalardan fazlaca etkilenmiş olduğunu hissetmek mümkündür. Yoksa en başta söylenilecek söz en sona neden bırakılsın, değil mi? İşte Ağa'dan geç saçılan inciler: "Ayak patırıldanna" bakılıp bu hususta Yeniçerilere müsaade olursa, bundan sonra da her bir hususa karışmak isteyeceklerinden bu tarz müdahalelerinin ve her istediklerini yaptırma eğilimlerinin önü alınamayacaktır. İşte bu nokta göz önünde bulundurularak, Yeniçeri ortalarına kesinlikle müsaade edilmemelidir.

Ağa böyle nefes tükete dursun, aslında meselenin kendiliğinden kapanmış olduğunu çok geçmeden anlayacaktır. Şöyle ki Bâbiâli'den konağına dönmekteyken kendisine bir tezkirenin gelmiş olduğu, tezkirede; daire ağalarının Ağa Kapısı'nda toplanmış olduklarından kendisinin de tebdile gitmeyerek doğrunun ray a azimeteylemesi yazılıdır. Ağa tezkire üzere daire sine gittiğinde Yeniçeri Ocağı'ndan 10 çavuş ve mülazım ustasını, Şura Meclisi'ne³⁰ katılanlardan 71'in mütevellisi³¹ Hacı

³⁰ Şura; Müsavere veya istişare yeri anlamında kullanılan bir tabirdir. Eskiden devlet işlerini görüşmek üzere toplantılar yapılır, bu toplantılara "Şura" veya "Şura-yı Saltanat" denirdi. Özellikle savaş zamanları alınacak tedbirlerin geniş bir düzeyde tartışıldıktan sonra uygulanmaya konulması doğal bir ihtiyaçtı. Nitekim Kâtip Çelebi, savaş işlerinden anlayan herkesin fikrinin alınması, kararın iyice ortaya çıkabilmesi için de gereken tartışmaların yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu ihtiyaç, devletin belli başlı diğer sorunlarının da çözümünde duyulmaya başlanmış ve işten anlar kişilerin çağrıldığı toplantılara danışma zorunluluğu giderilmeye çalışılmıştır. Padişah, devletin önemli bir sorununun meşveret yoluyla görüşülüp çözümlenmesini isteyebilir, kendisi de sık sık bu toplantılara katılırdı. Padişahın başka devlet ricali ile birlikte devletin hemen her kademesinde vazifeli olanların, askerlerin, hatta emekli memurların da Şura'ya katılırları bilinmektedir. Mesela tahta çıkışından bir ay kadar sonra, 14 Mayıs 1789'da III.Selim'in emriyle toplanan "Meclis-i Meşveret"e iki

Yusuf Ağa ile diğer 2 ortanın mütevellilerini karşısında bulacaktır. Gelenlerin Haydar Baba meselesinden hiç söz açmamaları ise onların meselelerin tamamen kapanmış olduğunu göstermeye çalışmalarındandır.³²

VI. YENİÇERİLERİN YENİ GÜNDEM MADDESİ: RUMLAR

Haydar Baba meselesi herhangi bir müdahaleye lüzum kalmaksızın şimdilik bu şekilde kapanıyorken, müdahalesizlik Yeniçerilere göre bir iş olmadığından bu kez kendilerine yeni bir gündem maddesi yaratmışlardır: Rum meselesi ve Rumların tavırları. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nu içerden zayıflatmak isteyen Avrupa Devletleri'nin, özellikle Rusya'nın tahriki ve Rum aydınlarının Yunanistan'ın egemenliği, hatta Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılması yolundaki çabaları neticesinde 19.yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı egemenliğindeki Rumlar çeşitli isyan hareketlerine teşebbüs edeceklerdir.³³ Rumların her an isyana hazır halleri ve bu yönde gelen bilgiler, anlaşılan Yeniçerileri fazlaca rahatsız etmiştir. Nitekim Rum fesadı ortaya çıkalı 22 ay oldu diyerek söze başlayan Yeniçerilerin ardıl ifadeleri duyulan endişenin geniş sınırlarını çizmeye yetecek türdendir. Onlara göre; “def edilmesi mümkün olmayan bu mesele her geçen gün daha da karışık bir hale sürüklenmektedir. Rumların girişmiş oldukları fesatlık hareketleri ile devlete zarar verme çabaları önceki günlerde Şura Meclisi'nde okunan tercüme kâğıtlarında zaten bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmıştı. Eğer bir hadise yaşanırsa hal ne reye varacaktır? Dışarıdan bir düşman saldırıdığında İstanbul'daki Rum ve Ermenilerin ayağa kalkıp etmeyecekleri ihanet kalmayacaktır. Hatta birçok yabancı, baruthane etrafında av bahanesiyle tüfekleri omuzlarında gezmektedirler; bir kargaşa esnasında bunların da devlete ihanet ederek baruthaneyi ateşe vermeleri ihtimal dâhilindedir. Bu tarz hadiselerin doğuracağı kötü neticeleri kestirmek zor olmasa gerektir.”

Bu sözlerin ardından Yeniçeriler mevcut durumun kendileri için büyük bir endişe kaynağı olduğunu ifade edeceklerdir. İstanbul'da ailelerinin yanı sıra can ve mallarının bulunması, onların endişelenmelerinin kendilerince önemsiz sebeplerinden biridir. Çünkü başkentte dinleri, devletleri ve padişahlarının bulunması onlar için her şeyden daha önemliymiş. Muhtemelen bu sonsöylediklerine kendi-

yüzün üstünde kişi katılmıştır. Bu meclis ve mesele hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Mumcu, *Divan-ı Hümayun*, Ankara 2007, s.142-148.

³¹ Yeniçeri teşkilatında 71'inci ortayı Seksoncular teşkil etmiştir. Geleneğe göre Eflak Voyvodası'nın av için II.Mehmed'e hediye olarak gönderdiği Seksonya köpekleri bu ortaya verilmiş ve mensupları bunlara bakmakla görevlendirildikleri için Seksoncu adını almışlardır. Kumandanlarına da Seksoncubaşı denilmiştir. Bkz. Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*, Haz: Mehmet Arslan, İstanbul 2005, (Hazırlayanın Notu).

³² BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.

³³ Yunanlıların, bağımsızlıkları yolundaki ilk girişimleri şair Konstantinos Rigas'ın eseri olmuştur. O, bir yurtsever demek olan Hetaireia'yı kurarak Osmanlılara karşı eylemlere kalkışmıştır. 1798'de pek acılı biten serüvenini, Yunanlılar unutmamış ve Hetaireia, Viyana Kongresinden az önce, ilkin Odesa'da (1814), sonra da İstanbul'da, Dostlar Demeği (Philiki Hetaireia) adıyla yeniden kurulmuştur. (Bkz: Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi...*, s.34). Rum meselesinin devlet merkezinde uyandırdığı akislerle ilgili oldukça ayrıntılı bilgi için bkz. *Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, I, Haz: Ahmet Hezafen, İstanbul 1999, s.6-23.

leri de inanmamış olmalıdırlar. Yoksa bir önceki meselede Yeniçerilerin "baba"dan başka bir kelime bilmiyormuş gibi davranmaları ne ile açıklanacak?

Bu kez "...biz bu gâvurlardan emin değiliz" diyen Yeniçeriler, endişelerini ortadan kaldırmak için Ağa vasıtasıyla devlet ricalini bir çare bulmaya davet edeceklerdir. Aslında, Rumların İstanbul'dan uzaklaştırılması, kılıçtan geçirilmesi veya bu yönde kendilerine bir emir verilmesi gibi seçenekler Yeniçerilerce hazırlanmıştı, şimdi sadece merkezî idareden bunlardan birinin tercih edilmesi istenilecekti. Yeniçeri Ağa'sına bu hususun çözüme kavuşturulması için son derece kararlı olduklarını, kendilerine kesin bir cevap verilmesi gerektiğini, aksi takdirde evvela Şeyhülislam Efendi'ye, ondan da bir cevap alamazlar ise Bâbîâlî'ye varacaklarını, yine tehditle karışık ifade eden Yeniçeriler, esasında yukarıda vurgusunu yaptıkları devlet ve padişah gibi kavramlarının artık kendileri için çok da bir ehemmiyet taşımadığını farkında olmadan açığa vuracaklardır. Ne gariptir ki bir önceki hadisede Yeniçerilerin "*ayak patırdılarına*" bakılıp onların istedikleri yapıldığı vakit artık bu işin önünü almanın mümkün olmayacağını ifade eden Yeniçeri Ağa'sı bu kez patırdıların çokluğundan ve sertliğinden korkmuş olmalı ki açık bir şekilde tehdit içeren bu ifadeler karşısında siz kim oluyorsunuz, devlet sizin talimatlarınıza göre mi yönetilecek diyebilme cesaretini kendisinde bulamayacaktır. Bunun yerine Bâbîâlî'den Rumlara ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmadığı için kendilerine ne diyeceğini bilemediği gibi kaçamak bir cevap vermeyi tercih etmiştir. Anlaşılan Ağa, (Haydar Baba meselesinde olduğu gibi) dairesine gelenler arasında kendisine destek çıkacak kimse bulamadığından Yeniçerileri bir an evvel başından savma telaşına düşmüştür. Ağa'ya göre; Rumların durumu ve geleceklere kesinlikle padişahın emir ve iradelerine bağlı hususlardandır. Bu nedenle mesele evvela başyazıcısı vasıtasıyla Bâbîâlî'ye iletilecek, oradan da saraya arz olunmak suretiyle nasıl hareket olunması gerektiği noktasında II.Mahmud'a danışılacaktır. Ağa'nın çizdiği yol haritasına uygun olarak mesele kendilerine bildirildiğinde Bâbîâlî'den alınan cevap Ağa'nın o an içinde bulunduğu baştan savmacı tavrı yaratmayacak türdendir: İstanbul'daki Rumların kırılıp kırılmaması elbette herkesin başı gibi şer'î hükümüne bağlıdır. Dolayısıyla evvela Sultan'a danışılmalı, ardından meseleye dair en uygun kitap hükmünü, yani fetvayı bildirecek olan Şeyhülislam Efendi'ye müracaat olunmalıdır. Nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair hâsıl olacak şer'î hükme göre de harekete geçilmelidir. Nihayet mesele Sultan'a kadar ulaşacaktır. Rum milletinden hiçbir ferden emniyette olmadığını ifade ederek söze başlayan II.Mahmud da o günün savma modasına uyarak Rumlarla ilgili kararın ancak şer'î hukukun vereceği hükme göre şekilleneceğini, bu hükmün içeriğinin ne olacağını bilmeden kendisinin o kadar re'yanın kırılmasına dair herhangi bir emir veremeyeceğini belirterek, meseleyi Şeyhülislam Efendi'ye havale edecektir.³⁴

³⁴ BOA, *Hatt-ı Hümayun*, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.

NETİCE

Bundan sonra ne ler yaşandığına, ne yönde bir karara varıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak yaşanmış olması kuvvetle muhtemel olan bazı gelişmeler vardır. Mesela işlerine gelirse çıkarılacak fetvaya riayette bir sıkıntı yaratmayacak olan Yeniçeriler, tam tersi bir durumda, Haydar Baba meselesinde olduğu gibi fetvayı da pek ciddiye almayacaklardır. İçerğine bakılmaksızın verilen fetvaya riâyet ettikleri kabul edilse bile artık sorunsuz yaşayamayan Yeniçeriler kendilerine meşgul olacak yeni bir mesele bulmak veya yaratmak noktasında hiçbir güçlük çekmeyeceklerdir.

Son olarak, anlatılan meselelerden hareketle Yeniçeriler ve ocakları üzerine kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, bugüne kadar hep tekrar edile gelmiş olan son dönem zorbalıklarının dışında farklı eylem ve davranışlardan bahsetmek pek mümkün değildir. Bu cümleden olarak; Yeniçerilerin, zamanında en güçlü dışliseni oluşturdukları merkezî idare çarkı için artık her akıllarına eseni yapan/yaptıran, yaptıramadıklarında sa estiren bir "kurum" haline dönüşmüş oldukları ortadadır. II. Mahmud'un bu "kurum"u temizlemeden modernleşme bacasının aksi istikamette tüteceğini anlamasında mevzubahis hadiselerin uyarıcı bir etkiye sahip oldukları, bilhassa Haydar Baba meselesinin söz konusu etkisi, Yeniçerilerin tarih sahnesinden çekilmeleri, hatta onun öncesinde ve özellikle sonrasındaki Bektaşîlikle mücadele esnasında sürdürmüş olması da muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Hatt-ı Hümayun*, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815.
- Abdurrahman Şeref Efendi, *Tarih Musahabeleri*, Ankara 1985.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, XII, (Üçdal Neşriyat), İstanbul 1966.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, (İlgi Kültür Sanat Yayıncılık), İstanbul 2008.
- Akgündüz, Murat, *Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık*, İstanbul 2002.
- Birge, John Kingsley, *Bektaşîlik Tarihi*, İstanbul 1991.
- Çetin, Atilla, "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika, *Vakıflar Dergisi*, XIII, Ankara 1981, ss.583-590.
- Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (Osmanlı Devlet Erkânı), V, İstanbul 1971.
- Daşcıoğlu, Kemal, "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî Zaviyelerinin Kapatılması", *Gazi Üniversitesi -Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy.34, Ankara 2005, ss.307-315.
- Eğri, Osman, "Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik", *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, V/10, Ankara 1999, ss.173-196.
- Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*, Haz: Mehmet Arslan, İstanbul 2005.
- Faroqhi, Suraiya, *Anadolu'da Bektaşîlik*, İstanbul 2003.
- Goodwin, Godfrey, *Yeniçeriler*, Çev: Derin Türkömer, İstanbul 2008³.
- İlgürel, Mücteba, "Yeniçeriler", *MEB.İ.A*, XIII, Eskişehir 1997, ss.385-395.
- Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (XIX.Yüzyılın Başlarından Yıkılışa)*, II, Çev: Server Tanilli, İstanbul 2002.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, Yay: Haz: Nuri Akbayar, İstanbul 1996.
- Melikoff, İrene, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev: Turan Alptekin, İstanbul 1998.
- Mumcu, Ahmet, *Divan-ı Hümayun*, Ankara 2007.
- Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, I, İstanbul 1998.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süflük: Kalenderîler (XIV-XVII.Yüzyıllar)*, Ankara 1992.
- Ortaylı, İlber, "Tarihatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi", *OTAM*, sy.6, Ankara 1995, ss.281-287.
- Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, II, III, İstanbul 1993.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, Ankara 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara 1988³.
- Vakaniüvâs Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, I, Haz: Ahmet Hezarfen, İstanbul 1999.

Ek-I: BOA, Hatt-ı Hümayun, 284/17078; 29 Zilhicce 1230/2 Aralık 1815

"Benim Vezirim;

Yeniçeri ustalarının istid'â'ları ve Yeniçeri Ağası'nın
ve senin virdiğiniz cevaplar ma'lûm-ı hümayûnum olmuştur.

Rum milletinden hiçbir ferdin emniyeti olmadığı zâhirdir.

Kaldı ki Devlet-i Âliyyemiz Devlet-i Muhammediye olub,
zât-ı hümayûnuma halkın itâati İmâm-ül-Müslimîn olduğum içündür.

Sûret-i şer'isi ma'lûmum olmaksızın bu kadar reâyâyı kırsunlar deyu emr idemem.

Gerek bu maddede gerek Haydar Baba'nın avdeti maddesinde
fetâvâ-yi şerîf çıkarılsın, Kitâbu'l-lah ne vecîhle emr ider ise

ben dahi Allah'ın emri ve Peygamberimizin
şerâiti mücibince iktizâ'sını icrâ' iderim"

